List 37. **NOVICE** Tečaj XLVIII.

gospodarske, obrtniške in národne.

Izhajajo vsako sredo po celi pôli. Veljajo v tiskarnici jemaje za celo leto 3 gld. 40 kr. za pol leta 1 gld. 70 kr. za četrt leta 90 kr pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld., za pol leta 2 gld. 10 kr., za četrt leta 1 gld. 10 kr.

V Ljubljani 10. septembra 1890.

Obseg: Francoske etikete. — Premisleki po sklenenem letošnjem učiteljskem tečaji v Grmu. — Krompirjev sovražnik in sredstvo zoper njega. — Vprašanja in odgovori. — Zemljepisni in narodopisni obrazi. — Naši dopisi. — Novičar.

Gospodarske stvari.

Francoske etikete.

Vsak sadjar, ki hoče, da ga bodo imenovali umnega, mora poznati vsa svojstva in imena drevja svojega ravno tako, kakor dobro pozna živinorejec svojo živino. Posebno važno je, da ve imena sadnim vrstam svojim. Na pamet jih je težko znati; če je več drevja kar naravnost nemogoče, torej bode sadjar imel tudi načrt sadovnjaka svojega in imena zapisana. Načrta pa ne kaže vedno s saboj nositi, pa ga tudi nočemo, a sadjar vendar rad ve, ko pohaja po vrtu svojem, v tistem trenutku, katere vrste je drevo. To doseže z etiketami (tablicami), katere priveže k drevju. Take etikete pa rabi tudi vrtnar za svoje rastline, neogibno potrebne so pa šolskemu vrtnarju. Na šolskemu vrtu ne bodi rastline brez tablice. Etikete si delamo navadno sami iz lesa, obiti je pa tudi kupilnin, in sicer lesenih ali pa kovinskih. Najcenejše so lesene, in take si more delati tudi vsak sam, da le vidi enkrat kak uzorec. Imamo pa tudi, kakor smo rekli, kovinske, ki so dokaj lepše, seveda tudi draže, a dokaj trpežnejše nego lesene. Ako pa imamo trpežnost v číslih, moramo pa reči, da so francoske etikete cenejše, ker skoraj najdalje trpe, vrhu tega pa še olepšavajo vrt, ter se ni bati, da se izgubi kake rastline ime, kakor se godi z lesenimi etiketami.

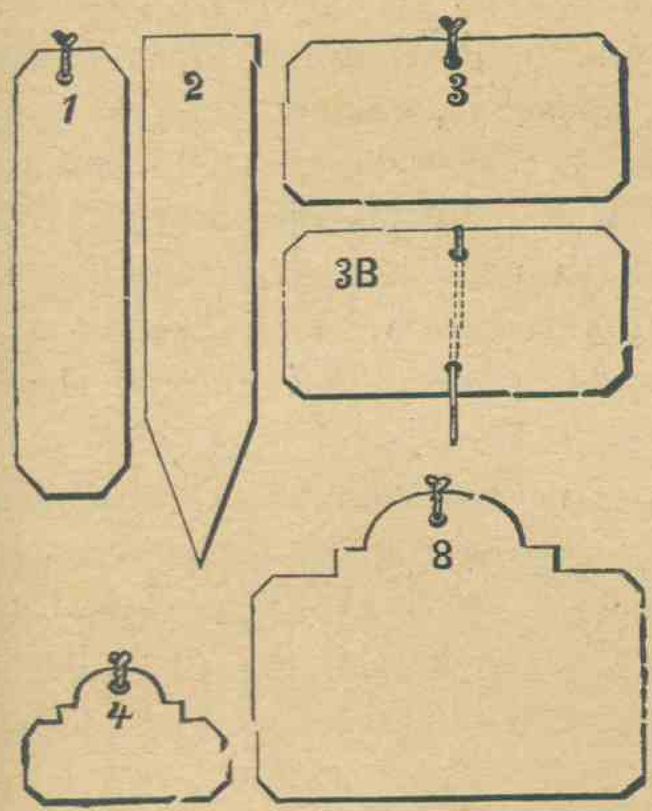

Podoba 1.

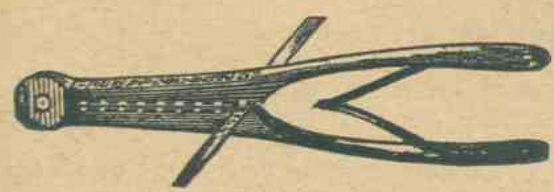

Podoba 2.

Francoske cinkove etikete so neizmerno trpežne, ter je moči na nje pisati s posebnim svinčnikom ali s črnilom. Rabne so na obeh straneh, in je vedno lahko ime zbrisati z njih. Etikete, ki jih je obešati, imajo uže pritrjeno pocinjeno žico. Podoba 1. kaže oblike teh etiket, kakeršne so na prodaj. 100 jih stoji od 80 kr. do 4 gld., črnilo, nalašč zato prirejeno, 50 kr., svinčnik 10 Prašek za brisanje imen pa 75 kr.

Po drevesnicah ali po vrtih, koder imajo veliko rastlin ali cepljencev, pa ne pridevajo rastlinam imen, ampak le številke, katere potem značijo vrsto. Za take številke pa rabijo svinčeni traki, katere ovijejo okolo rastline. Na te trakove vtisnejo številke, in sicer s posebnimi kleščami, kakeršne kaže podoba 2. Take klešče stoje 3 gld. 75 kr.

Premisleki po sklenenem letošnjem učiteljskem tečaji v Grmu.

(Konec.)

S kmetijskim poukom na učiteljski pripravnici urediti bi se moralo pa ob enem tudi vprašanje glede vrtov ljudskih šol. Ni nam sicer znano, je li uže postavno določeno, da mora vsaka ljudska šola na deželi imeti tudi svoj šolski vrt, toliko je pa gotovo, da bi ga vsaka ljudska šola imeti morala. Šola brez vrta je pač vojašnica brez vežbališča. Da bi kak učitelj s svojimi vsakdanjimi učenci dokaj uspeha dosegel s kmetijskim poukom, posebno pa v sadjarstvu, na to niti misliti ni, otroci so

vendar le otroci. Veliko veliko več lahko doseže z učenci ponavljalne šole, največ pa odločno z odraslimi mladeniči, mladimi možmi, katere povabi ob nedeljah in praznikih v šolo, oziroma na šolski vrt, da jih tam poučuje in jim stvari praktično razkazuje. Pa recimo, v tem ali onem kraji učitelju nikakor mogoče ni, dobiti si takih poslušalcev, — šolski vrt, drevesnica, ostane vendar le jako potrebna, da neogibno potrebna; ker ravno ona vpliva na povzdigo sadjarstva odločno najbolj. Pojdimo v one kraje, kateri pri nas uže dandanes zaradi obilega sadja slove, in vprašajmo občinstvo, od kod imajo pri njih toliko in tako lepega, žlahtnega sadja? Gotovo nam odgovore, da je uže pred več leti neki župnik, učitelj ali pa posestnik napravil drevesnico ter sadno drevje iz nje ali prav po ceni, ali pa še celo kar zastonj razdejal ljudem ter jih tako za sadjarstvo vnemal. V drevesnici ljudske šole vidijo ljudje priliko, kako si sadnega drevja lahko dobodo brez dolgih potov. Pogled na njo uže opominja, lepota drevja pa kar mika, vleče. Ako je še drevju cena jako nizka, ako ga je morebiti še celo le za „Bog plačaj“ udobiti, potem nikakor ni več dvomiti, da se sadjarstvo ne bode pričelo hitro ukoreninjati ter razširjati. Ako toraj ni še postavno določeno, da mora vsaka ljudska šola na deželi imeti svoj lastni vrt, svojo drevesnico, pač je slednji čas, da se to določi, postavno sklene. Samo priporočanje, samo opominanje ne pomaga dosti, navadno še celo nič. „Moraš“, to je beseda, ki kaj izpa. Kakor hitro pa imajo šole svoje vrte, potem je pa tudi kar neobhodno potrebno, da se osnujejo pravila, katera določajo, kaj in koliko mora dotična občina k napravi in vzdrževanju šolskega vrta prispevati, komu ga je, ako ima šola več učiteljev, oskrbovati, kako naj se drevje oddaje, po kateri ceni itd. Dokler ni vse to vrejeno, nimajo šolski vrtovi nikakega pomena, kajti koliko je slučajev, kateri pravi namen kar uničujejo, ali pa vsaj močno zavirajo. Možen je na pr. slučaj, da občina šoli prostor za vrt določi, pa obzidati, obgraditi, globoko prekopati ga uže noče, in tako ostane prostor leta in leta njiva učiteljeva ali pa še celo župnikova. Mogoče je, da občina vrt napravi, toda, kadar pride na njem na vrsto delo, katero zahteva težakov, noče jih dati občina, za potrebni gnoj, sadno seme, cepiče, divjake itd. noče nič vedeti, vse naj bi učitelj sam si priskrbel, nazadnje pa še morebiti drevesca zastonj oddajal.

Po mnogorazrednicah ima redno nadučitelj šolski vrt v oskrni. Ali koliko je takih nadučiteljev, kateri se učiteljskega kurza nikedar niso udeležili, kateri o sadjarstvu le malo ali celo nič ne razumejo, dočim je mogoče, da so podučitelji bili v tečaji, in se stvari prav dobro priučili, pa — gledati morajo, kako nadučitelj po drevesnici šušmari, ali pa kako še celo krompir, fižol itd. za svojo obitelj prideluje. Kaj napačno, ali kar naravnost brezumno je pa tudi to, da se z enerazrednice dostikrat prestavi, umirovi, ali da sploh z nje otide učitelj, kateri je drevesnico gojil, pa se namestu njega namesti — učiteljica. Pri nastavljanji učiteljev morali bi na vsak način ozirati se na šolski vrt. Prav mogoče je, da učitelj drevesnico zgol ob svojih stroških vzdržuje, ker občina za njo nič vedeti noče. Kadar pa drevje doraste, hoče ga marsikedo zastonj udobiti, češ, saj je vendar drevesnica občinska i. t. d. Tako se začno prepiri, katerih navadna posledica je ta, da učitelj opusti oskrbovanje drevesnice ter se raje krompirja, fižola, zelja, itd. loti.

Kakor je toraj jako jako zaželeno, celo neobhodno potrebno, da se naši deželni poslanci za ureditev kmetijskega pouka na pripravnici ljubljanski krepko potegnejo, potrebno je tudi, da se vprašanje glede vrtov ljudskih šol uredi. V ta namen sklicati bi moral po dotičnem sklepu slavnega deželnega zbora, ali veleslavni deželni odbor ali visoka deželna vlada ali slavni deželni šolski svet enketo strokovnjakov in šolnikov, da bi sestavili taka pravila.

Bog, dal, da ne ostanejo te besede le na papirji!

Dostavek uredništva.

Povsem se strinjamo z vsebino tega članka, ki se ujema s tem, kar smo vedno v našem listu poudarjali in zahtevali. Žal, da je malo upanja, da bi kaj dosegli, ker odločilni učni krogi kmetijski pouk na pripravnici ravno tako stavijo za druge malo vredne malenkosti, na pr. za svetovno važno vprašanje, ali so boljše pisanke z modrimi ali črnimi črtami, kakor je pri nas v Avstriji sploh kmetijstvo zadnje, za kar so kedo briga. V učnem črteži za pripravnice je za kmetijski pouk tako lepo skrbljeno (t. j. na papirji), kolikor le more želeti človek, ki je vnet za napredek našega naroda. To pa vse nič ne koristi, dokler bodo zvrševali ta posel osebe, ki so za kat druzega kolikor si bodi sposobne, o kmetijski praksi pa niti pojma nimajo. Dokaz temu slaboznani šolski vrj ljubljanske pripravnice. Koliko je pisanja, posvetovanja itd., predno se odobri kaka učna knjiga ali učilo, a za šolski vrt, ki je učilo, s katerega važnostjo se ne sme katero si bodi meriti, ne zmeni se nihče! Pa tudi čemu, saj je namenjen le pouku o kmetijstvu, ki je in ostane pasterka med drugimi, če tudi popolnoma nevažnimi predmeti. Želeti bi bilo, da bi se vis. deželni zbor resno zanimal za to reč in da bi se prav nič ne brigal za ona običajna poročila, katera dohajajo, če se dotičniki na odgovor zovejo.

Krompirjev sovražnik in sredstvo zoper njega.

Ni še ravno dolgo, kar se je udomačil krompir tudi po naših deželah. Kakor z vsako novo rečjo, tako se je godilo tudi s krompirjem. Nič kaj mu niso upali. Po več osob zadovoljilo se je iz prva samo z enim gomoljem. In danes? Danes je krompir — rekel bi — skoro prva rastlina. Če ne najdeš sicer nič obdelane zemlje, njivo s krompirjem skoro gotovo najdeš. Pred letom dni pravil

mi je neki mož, da doma nima kruha. Vprašal sem ga, s čim da se ljudje v njegovem kraji žive. Odgovoril mi je, da imajo zjutraj krompir, opoludne krompir in zvečer krompir — dokler ga je kaj, potem pa hajdi s trebuhom za kruhom. Taka hrana se nikakor ne priporoča, ker je preveč enostranska. Nekoliko sočivja vmes ugajalo bi veliko bolj telesnim zahtevam. Vendar pa nam ta vzgled jasno kaže, kolike važnosti je krompir za ljudstvo. Ne le v kuhinji revežev, tudi bogatinom pripravlja se krompir v različnih oblikah. Krompir pa nam ne služi le v hrano; ogromne množine potrebuje ga tudi industrija za izdelovanje alkohola itd. Krompir je toraj res ena prvih kmetijskih rastlin.

Iz prva ponašal se je krompir prav dobro. Sčasoma pa so se ga začele prijemati različne bolezni. Živali in rastline zajedalke začele so mu iti do živega, in človek dobival je od leta do leta manj pridelka. Posebno neka bolezen prizadevala je in prizadeva krompirju čim dalje bolj, tako da kmetovalec mnogokrat nima kaj spraviti. Komaj se je rastlina dobro razvila, pokažejo se po listji rumene pike, ki kmalu porjave in se širijo, da se cela rastlina posuši. Ljudje pravijo, da se je krompirjevec pred časom posušil. Krompir je potem droben, večinoma „črn“ in rad gnije. Vzroka temu prosto ljudstvo ne ve, marveč le toži: če bo tako dalje šlo, kmalu ne bo kaj v lonec devati.

Zakaj pa se začne krompir sušiti? Ako natančneje opazujemo tiste rjave pike, opazimo, da so posebno na spodnji strani lista obrobljene z belkastim kolobarčkom. Pod večalom (povečevalnim steklom) videti je tak kolobarček sestavljen iz samih predrobnih nitek, katere preraščajo listje. To je neka glivica, podobna strupeni trtni rosi (peronospora viticola), katero imenujemo v rastlinstvu „(peronospora ali phytophona infestans“ — prava zajedalka. Glivica prepreže listje s svojimi nitkastimi deli ter srče iz njega živež, in vsled tega začne listje hirati in rumeneti ter naposled porjavi, ker se posuši.

Če pomislimo, kakšno nalogo ima listje v rastlinskem življenji, takoj nam bode jasno, zakaj se potem, kadar se listje posuši, gomolji nič več ne debele. Rastlina diha z listjem, uživa zračno hrano in v njem prebavlja velik del použite surove hrane v rastlinsko snov. Kakor hitro se toraj listje posuši, ponehati morajo vsa ta opravila, dokler rastlina ne požene novega listja, ali pa celo usahne. Če požene še tisto leto novo listje, potabi velik del tistih snovi, katere hrani v sebi, ter tako zelo oslabi; če pa ne požene še tisto leto novega listja, pa živi deli v rasti zastanejo, ali pa se rastlina posuši. — Če se krompirjevec posuši, ne more več uživati zračne hrane, ne more več dihati, in nedušikasta hrana se ne more več prebavljati (upodabljati). Vsled tega se krompirjevi gomolji prenehajo debeliti in dajo slab pridelek. Toda nesreče ni še konec. Nitke na listji so dozorele, napravile tros (glivično seme). Tros pade na zemljo in v vlagi se obudi v novo življenje ter okuži tudi krompirjeve gomolje. Kakor je prej glivica prerasla listje, tako prerašča sedaj gomolje in provzroči najprej trde grče, potem pa rjave proge, ki se čim dalje bolj širijo, naposled pa krompir začne gniti. Krompir „počrni“ in segnije, in tako smo še ob ta uborni pridelek.

Mnogo se je poskušalo in pisalo o tej najhujši krompirjevi bolezni, pa dolgo brez uspeha. Sredstva zoper njo niso mogli najti, in — kolikor je meni znano — nobena knjiga ne navaja kolikor toliko zanesljivega sredstva zoper njo. Kar nanese slučaj, da se pokaže modra galica (bakreni vitrijol) kot izborno sredstvo zoper strupeno roso na trti. To je izpodbodlo nekatere, da so poskušali s tem pripomočkom tudi krompirjevi bolezni priti do živega, in posrečilo se jim je, tako da so z uspehom lahko zadovoljni. V nastopnih vrsticah podati hočem svojim rojakom uspehe nekaterih poskusov, katere sem nabral tam, kjer so se poskusi vršili, toraj so tudi popolnoma zanesljivi. Seveda se poskusi še nadaljujejo, in na več krajih bil sem sam navzoči, ko so škropili krompir. O dobrem uspehu teh poskusov priča tudi to, da se je že tudi ljudstvo po nekaterih krajih poprijelo škropljenja krompirjevega z modro galico in apnom.

Na posestvu kmetijske šole v Šmihelu na Tirolskem škropili so l. 1889. krompir dvakrat: prvič, ko je bil kakih 20—25 ^{cm} visok, in drugič tri tedne po prvem škropljenji.

Neškropljeni del dal je 105 *q*, škropljeni 212 *q* pridelka, in med krompirjem od neškropljenega dela bilo je mnogo več črnega, nego med krompirjem od škropljenega dela.

Škropili so s tekočino ter so na 1 ^{hl} vode raztopili 1 ^{kg} modre galice in primešali $^{1}/_{2}$ ^{kg} apna.

Na posestvu kmetijske šole „Rütti“ v kantonu Bernu v Švici škropili so z različnimi tekočinami. Navesti hočem le poskuse z modro galico in apnom. Nekaj oddelkov škropili so po trikrat, nekaj pa samo edenkrat.

Koder so škropili trikrat, škropili so prvič 21. junija 1889 s tekočino ter so na 1 ^{hl} vode vzeli 3 ^{kg} modre galice in primešali ravno toliko apna. Drugič so škropili 11. julija z ravno tako tekočino. Razločka med škropljenim in neškropljenim krompirjem ni še bilo opaziti. 26. julija škropili so tretjič. Na 1 ^{hl} vode pa so vzeli 4 ^{kg} modre galice in ravno toliko apna. Bolezen se je začela prikazovati pri vseh vrstah krompirja, pa posebnega rasločke med škropljenim in neškropljenim delom ni še bilo opaziti. 17. avgusta imel je škropljeni del vse drugačno lice od neškropljenega in ravno tako 28. avgusta.

(Konec prihodnjič.)

Vprašanja in odgovori.

Vprašanje. 180. Blagovolite razjasniti, kako je ravnati s češpljami odmenjenim za slivovec? (J. P. obč. svetovalec v D. pri Kopru.)

*

Odgovor: Na to vprašanje odgovarjamo Vam obširno s člankom, katerega je pred mnogimi leti objavil gospod vodja R. Dolenc: „Kako slivovec kuhati.“ Kuhanje slivovca je po deželah, koder dosti sliv prideljujejo, že od nekdaj v navadi. Največ slivovca, pa tudi najboljšega napravljajo v Sremu, Banatu, Slavoniji, Bolgariji in nekoliko tudi na Hrvaškem. Tudi pri nas ga kuhajo ob takih letinah, ob katerih se češplje dobro obnesejo, toda naš slivovec se ne more nikdar z onim zgoraj omenjenih dežel primerjati. Vzrok temu je prvič to, da pri nas ne puščajo češpelj, da bi popolnoma dozorele, drugič so pa tudi vse priprave za kuhanje slivovca jako pomanjkljive. Ako hočemo toraj dober, močen in aromatičen (dišeč) slivovec narejati, neobhodno je potrebno, da puščamo češplje toliko časa na drevji, da se začnejo grbančiti in veniti. Ako češplje poprej otresemo, ni se nadejati dosti pa tudi ne dobrega slivovca; kajti s prezgodnjim otresanjem se preneha v češpljah napravljati tako imenovano eterično olje, katero se v dobro dozorelih češpljah nahaja po majhnih celicah in slivovcu daje prav prijeten duh. Neha se pa tudi delati sladkor, iz katerega se pri kipenji ali vrenji slivovca dela moč ali tako imenovani cvet. Da je temu res tako, ni nam treba nobenih kemičnih preiskav, kajti znano nam je, da se ravno med zorenjem kaj lep in prijeten češpljev duh popolnjuje; potrjuje nam pa tudi jezik, da zorenje češpelj ter tudi vsakega drugega sadja obstoji v tem, da se sadna kislina spreminja v sadni sladkor. Ravno s tem, kar sem tukaj omenil, pa je tudi dokazano, da je misel nekaterih kmetovalcev, ki menijo, da se dobi potem manj slivovca, ako češplje uvenejo, popolnoma napačna, kajti z venenjem gre v izgubo le voda, katere gotovo ni škoda. Ako toraj češplje popolnoma dozore, gotovo je že veliko storjenega, da dobimo dobrega slivovca, vendar pa ne še vse, ker poleg vsega tega je slivovc še lahko prav slab, ako namreč pri daljnem podelovanji češpelj ne ravnamo prav. Kadar smo češplje otresli, pride, kakor nam je znano, najprej na vrsto kipenje ali vrenje, katero je ravno tako važno, kator zadostno dozorenje, o katerem sme poprej govorili. Toda žal! ravno pri nas se kipenje češpelj jako slabo pospešuje, in to je glavni vzrok, da se iz drugače popolnoma dobrih češpelj vendar slab slivovec dobiva. Že iz tega se tedaj lahko umeje, da ne more biti nikakor prav, ako se ne le od naših priprostih kmetovalcev, ampak še celo od bolj izobraženih gospodarjev namesto kipenja, dostikrat sliši izraz gnijenje. Prav za prav se pa tudi s tem izrazom nobeden ne zlaže, kajti ne da bi umno skrbeli, da bi češplje kipele, dostikrat jih puste v odprtih kadeh, da se kisajo in gnijo. Ako tedaj želimo, da bi se naš domač slivovec lahko meril s tujim, kakor na pr. s sremskim, treba je, da Sremce posnemamo. Sremci gotovo dobro vedo, da kislec privrhnih češpelj skioa in da gnilec skisamim češpljam ne prizanese, marveč jih spremeni v smrdljivo gnilobo, katera spodnje še nepokvarjene češplje okuži, kakor hitro namreč ž njimi pride v dotiko. Zategadelj pa Sremci popolnoma zrele češplje z lesenimi tolkači prav dobro zmečkajo, tako da se tudi koščice zdrobe, ter na ta način zdrozgane pomečejo potem v primerne sode, katere pokrijejo s pokrovom in vse razpoke z ilom prav dobro zamažejo. V pokrov izvrtajo po dve luknji, v katere se vtaknejo primerno zaključene vrelne cevi ali pa nalašč zato narejena stekla (Gährröhren oder Gährgläser), da med kipenjem nastajajoči plini, kakor so na pr. ogelna kislina in drugi, lahko izpuhte in zrak ne pride do češpelj. Tako napolnjene in pripravljene sode postavijo naposled v hladne kleti, ali jih pa zakopljejo v zemljo, da se kipenje vname in polagoma vrši. V kakih petih tednih je vrenje pri kraji, in lahko se s kuhanjem prične. Razloček med tako uravnanim pravim kipenjem in pa navadnim se pri odmašenji sodov takoj lahko zapazi, kajti kakor hitro se sodi odmaše, videli bodemo, da po starem ali navadnem načinu žonta smrdi, po ravno navedenem pa prav prijetno in dobro diši. Za kuhanje imajo po nekaterih krajih, koder namreč slivovec tako rekoč po fabriški pridobivajo, posebne kotle in druge enake priprave, o katerih nam pa ni treba govoriti, ker te vrstice niso namenjene fabrikantom, ampak le našim prostim kmetovalcem, katerim navadni žganjarski kotli popolnoma zadostujejo. Opomniti pa vendar moramo, da je pri kuhanji slivovca vselej velike pozornosti treba. Paziti se namreč mora, da se žonta ne prismodi, kajti če bi se to zgodilo, zadobi slivovec jako neprijeten duh, in ves dober uspeh je potem pri kraji. Da se tedaj kaj takega ne zgodi, treba je, da se počasi kuri, kar je tudi zategadelj dobro, da slivovec prehitro ne teče in se iz cevi ne kadi, kajti drugače bi veliko eteričnega olja izpuhtelo v zrak. Da se eterično olje pridržuje, treba je tudi na to gledati, da se cevi vselej nekoliko ohlade. Toliko o kuhanji slivovca z zagotovilom, da ne bo naš domač slivovec, ako se bo v prihodnje po tukaj navedenih pravilih pripravljal, kmalu v dobroti približal sremskemu slivovcu.

Vprašanje 181. Kdaj in kako je dobivati seme od črne jelše. (Št. K. pri sv. M. na Štajarskem.)

Odgovor: Jelša pokaže cvetje že jeseni, a šele zgodaj spomladi razcvete se popolnoma. Seme dozori oktobra meseca, in tukoj, kadar dozori, mora se nabirati, da po zimi ne izpade. Dobi pa se jelševo seme iz češarkov kakor iz češarkov drugih dreves, in poseje se redko spomladi, in sicer ko leži še sneg, da se vidi, če ni preredko ali pregosto sejano. Za eno oralo se potrebuje 8 do 10 funtov semena. Večidel pa se sadijo le mladice po štiri- do šestletne, ker seme posebno od črne jelše rado pogine, ko se vseje v mokrotno zemljo.

Vprašanje 182. Kako se dobi iz zrelih jagod navadnega bezga dobra žganica, ki tudi rabi za zdravilo? (St. K. pri sv. M.)

Odgovor: Iz bezgovih jagod se kuha žganje enako kakor iz brinovih; dobro blago bodete pa le tedaj izdelali, ako prvo žganje še enkrat prekuhate.

Poučne stvari.

Zemljepisni in narodopisni obrazi.

Nabral Fr. Jaroslav.

(Dalje.)

187.

Burke. Nova drugova.

Burke je bil od težav trudapolnega potovanja že tako zdelan, da ni mogel nikamor več naprej. Oddal je toraj vse zapiske Kingu, da jih izroči guvernementu melbournskemu, ako se mu posreči dalje prodreti. Preden je King se poslovil, moral je gospodarju svojemu poslednjo službo izkazati, moral je nabiti revolver Burkeu, da bi vsem mukam mahoma konec učinil, ako bi smrt predolgo odlašala. No King ni prišel daleč. Trud, lakota in žeja so ga kmalu premogli, in bil bi tudi umrl, da ga ni našlo pleme krotkih domačinov, ki so ga prijateljski sprejeli. Dalje časa je bival mej njimi.

Ko o Burkeovej odpravi dolgo ni bilo ničesar izvedeti, začeli so čez leta z novega po njem poizvedati, Slednjič se je sponeslo črnej policiji, ki je nabrana s samih domačinov, da je prišla na sled Kingu; živel je še vedno pri omenjenem plemenu. Privedli so ga zopet v Melbourne, in na podlagi njegovih izjav so odposlali novo odpravo na Cooper-Creek pod vodstvom nekega Howitta, da bi ob osodi Burkeovej kaj zanesljivih sprav prinesla. Nova ta odprava je srečno dospela na mesto, našla je Burkeove ostanke. Revolver ni bil izprožen' kazno, da je Burke po odhodu Kingovem kmalu umrl. Odprava je Burkea slovesno pokopala, potem je šla dalje. Našla je ostanke tudi ostalih njegovih drugov, zlasti ostanke drugega ali podnačelnika odprave Williama Johna Willsa. Na spomin obeh veliteljev je naročil guvernement viktorijski krasen pomnik v tovarni Charla Summersa. Odkrili so ga z veliko slovesnostjo v Melbournu 21. aprila 1865. l. na domnevani dan smrti Burkeove. Ogromna množica stanovnikov vseh vrst se je udeležila slavnosti. Tako je bila odprta pot z juga na sever k zalivu karpentarskemu.

Čim dalje sem potoval, tem bolje sem se uverjal, da severni kos Avstralije ne bode dajal zlata, kakor je to napovedal Clarke. Zlato se ne pokazuje nikjer v večej množini. Zato sem sklenil, da ne pojdem k samemu zalivu karpentarskemu, obrnil sem se toraj k Port-Denisonu, da od tu pridem v Sydney.

Na tem potu sem srečal kmalu dva diggerja, ki sta imela dvouprežen voz in dobre konje, pa tudi zalogo hrane. Prišla sta v te končine zlata iskat. Eden se je pisal Blum in je bil Šlezak, eden je bil Prus, pisal se je Michaëlis; bil je nesebičen, dobrosrčen in jako reden mož. Držal sem se teh diggerjev, in skupno smo pregledali vso krajino. Ali ni nam šlo po volji. Kjer se je zlato pokazalo, tam ni bilo vode, in narobe. Nekega dne smo prišli v kraj, koder se je vleklo nizko navršje, in v globokih derah je bilo nekaj vode. Tu smo prenočili. Ko smo zjutraj gledali po konjih, katere smo po noči spustili na pašo z zvoncem ob vratu, nismo jih mogli nikjer dobiti. Cel ljubi dan smo jih iskali, pa jih nismo mogli iztakniti. Na srečo so imeli blizu diggerji z okolice svoje stane. Dali smo toraj svo voz tje zategniti. Blizu je bila tudi govedarna Meck-Mastera, v katerej smo meso kupovali. Pred letom so kopali tu Kitajci. Vsa ta krajina je imela svoje posebno lice. Na zahodno stran so se vlekle gore, in po vseh dolinah je bilo več ali manj zlata. Škoda, da radi ozkih dolin ni moglo po več ljudij vkup delati.

Začel sem bolehati, opažal sem na sebi vsa znamenja hude mrzlice. Nekega dne sem se oddaljil za malo časa iz svojega stana, da si polivko skuham. Ko se kar tako zopet ozrem po svojem stanu. opazim, da se dim vali iz njega in plamen liže travo okoli njega Brzo zletim nazaj, skočim v stan in začnem svoje reč ven metati. Ali vse je bilo že napolu spaleno, kajti suha trava, na katerej je stan stal, gorela je hitro, plamen se je obliznil in vse na okoli objel. Pri gašenju sem se zelo opekel. Ogenj je nastal vsled neprevidnosti nekega diggerja, katerega sem malo preje videl, da je šel mimo stana po vode. Nažigal si je tobak in s tem je zatrosil.

(Dalje prih.)

Politične stvari.

Tržaške petarde in mestni odbor tržaški.

Pred malo dnevi doposlala se je časnikom neka izjava načelnika tržaške municipalne delegacije, katera je govorila v obžalovanji nad osebami, ki so zadnje dni po nastavljenih petardah ponesrečili in obsodbo nad takimi hudodelskimi čini.

To se je čitalo na prvi hip kakor resna obsodba petardistov, obsodba brez pridržkov in brez ovinkov.

Toda tržaški municipi doma govori vse drugače in in na vzunaj poroča zopet drugače. Izjava dejanska tržaškega municipija glasi se vse drugače, kakor naznanilo o njeni vsebini.

Dejansko je načelnik municipijalne delegacije veleizdajice pokladatelje bomb imenoval „**nepremišljence**, katerim se v njihovi zmoti še ne sanja ne, da na tak način onečaste ideale, katerim morebiti mislijo služiti“.

Municipij toraj ne obsoja in ne zavrača veleizdajstva temveč le nevkretnost veleizdajic, po kateri se škoduje prizadevanju za dosego (iridentističnih) idealov.

Celo stara poluladna „Presse“ si je povodom te izjave vzela pogum oceniti na pravo vrednost to izjavo tržaške salonske iridente s tem da piše: „Gospodje ne bi se smeli zadovoliti, da obsodijo napade z petardami zato, ker so nevarne življenju tržačanov, ampak v prvi vrsti bi bili

morali ugovarjati zoper veleizdajske namene petardistov. Da se to ni zgodilo, temveč da je predsednik municipijske delegacije dr. Dampieri poln milosti govoril „o nepremišljencih, kateri v svoji zmoti ne spoznajo, da na tak način onečaste ideale, katerim morebiti mislijo služiti, to dokazuje, da tržaško avtonomno zastopstvo tudi pri tej priliki ni odnehalo od onega podpiranja iridente, katero smo ne zdavnej na drobno opisali. Ta okolnost bistveno slabi izjavo municipalne delegacije, katera sme biti prepričana, da sto izjavo nikogar ni premotila.“

Še ojstreje pa piše ravno ta list dne 4. t. m. povodom objave razpusta tržaškega iridentovskega društva „Progresso“: „Presse“ piše: Razpust društva, „Progresso“ v Trstu naj tamošnim sramožljivim in nesramnim iridentistom služi v znamenje, da je mera prepolna in da ima državna vlada voljo, z vso odločnostjo postopati zoper protiavstrijske namene in zoper veleizdajsko rovanje, ako ravno jih gotovi gospodje v Trstu začasno ne stavijo v prvo vrsto ali celo po farizejsko zanikavajo. Ne samo one malopridneže, ki po cestah pokladajo petarde, mora doseči roka pravice, temveč tudi one elemente, kateri napade z petardami samo zato obsojajo, ker se po njih znani „ideali“ na nedostojen način izražajo, se morajo s primerno resnobo opomniti na dolžnosti avstrijskega domoljubja.

Razpuščeno društvo „Progresso“ bilo je gnjezdo za salonski iridentizem in kot tako v tesni zvezi z veliko skupino tržaškega mestnega zastopa. Ta bode sedaj vedel, da vlade ni volja še dalje trpeti onih dvoumnosti, katerih se je ta častivredna korporacija do sedaj znala posluževati z redko spretnostjo.

Iridentizem vsake vrste se mora v emporiji ob adriji zatreti brez usmiljenja! Tako vladno glasilo. Opomin je dosti resen, naj mu sledijo še dejanja.

Povodnji na Češkem.

Koncem poprejšnjega in začetkom ravno minulega tedna, dežvalo je na Gornjeavstrijskem in posebno še na Češkem tako grozovito, da so nastale, izrekoma ob Moldavi, tolike povodnji, kakoršnih se ne spominja nihče na progi Budjevice-Praga. Povsod preplavljene so polja in sela, spodkopane ceste in železnice, porušena poslopja in utopljenih veliko ljudi.

Najhujše prizadeta je Zlata Praga, kjer je med drugimi porušen starodavni zidan z dragocenimi spominki kinčan Karolov most.

Nikomur se še sanjalo ni, da bi sila vode tej zgodovinski stavbi kedaj mogla kaj prizadeti, ker izrekli so se strokovnjaki svoj čas, da ne bode moč te stavbe podreti drugače, kakor z razstrelivom.

Minuli četrtek zjutraj krog 5. ure porušila sta se nenadoma dva srednja oboka Karolovega mosta, ljudje so hodili in vozili čezenj, kakor navadno, zavolj zgodne ure k sreči ne zelo gosto. S kosom mostu padlo je v Moldavo več ljudi in gotovo tudi jeden mlekarski voz z vozniki in živino vred. Pripoveduje se, da so trije kovaški učenci za rano prosili svojega mojstra, da bi si smeli iti ogledat povodenj. Prišedši do Karolovega mosta, ostane jeden s strahu pred veliko povodnijo pred mostom pri Karolovem spominku, ostala dva pa stečeta takoj na most in si ogledavata valove, čez malo trenutkov zagromi most, ki je zidan na 17 stebrih na sredi v vodo in z delom mostu vse kar je bilo na njem.

Karolov most, kinč Zlate Prage, zidal se je 144 let. Temeljni kamen stavil se mu je dne 9. julija l. 1357. Zidarski mojster, ki je dobil po kralju Karolu IV. naročilo zidati, imenoval se je Peter Arler. Dokler je kralj Karol živel, napredovala je zgradba vsled kraljeve radodarnosti dobro, po smrti njegovi pa se je gradilo počasi.

Dragoceni zgodovinski spominki napravili so se v teku stoletij in marsikateri spominki bili so priča krvavih bojev v Pragi, izrekoma za čas husitskih bitek, ki so češkemu narodu sekale toliko krvavih ran.

Pa vrnimo se nazaj k mestu tolikih nesreč: Nižje ležeči deli Prage, izrekoma otoki, so vsi pod vodo, ljudje bežali so v višje dele poslopij, kolikor sploh moč vrši se promet s čolni, požarna bramba rešuje ljudi iz prostorov pod vodo, dovaža jim živeža in pomaga, kjer in kolikor more. Tudi vojaštvo pomaga neprenehoma. En čoln s pijonirji je prehitela povodenj, jih odnesla in nikjer ni več sledu za njimi, časniki naznanjajo imena ponesrečenih. Promet na železnicah moral se je ustaviti na mnogo krajih, ker je postal ali nemogoč ali pa zelo nevaren.

Kakor pri vsaki nesreči bil je tudi pri tej cesar prvi, ki je prihitel na pomoč s tem, da je ponesrečenim naukazal podpore 10.000 gld.

Da bi pač tolika nesreča pripomogla Češki k narodnemu miru!

Naši dopisi.

Z Dunaja 7. sept. 1890. (*Povodenj*). Strašno nesrečo je previdnost božja poslala čez tla naših sevrnih dežel. Zaradi neprenehljivega, skoraj 40dnevnega deževanja, narasla je mogočna Donava s pomočjo Inna in Travne in drugih potokov ter stopila čez svoje brege in uničila sosedne mesta, kakor tudi zasula in razdrla poljske pridelke po gornjem in nižjem Avstrijskem.

Pretečeni teden sem imel priliko te žalostne katastrofe z lastnimi očmi ogledati. Peljal sem se po dovršitvi svojega posla ob Donavi iz Pasove nazaj po parobrodu in bile so nam vse postaje zginile zaradi silne Donave. Po nižje ležečih trgih molil je samo zvonik iz preplavajoče Donave. Zdelo se mi je, kakor da sem v Noetovi barki, ko vidim, da tu in tam sede prebivalci na strehah

in kličejo na pomoč, katerim je naš kapitan vselej vstregel. Srčno me veseli, da sem mogel tudi jaz malenkost pomagati ubogim sirotam, kajti rešili smo jim samo nago življenje živina, pohištvo in drugo blago poplavalo je po nemili Donavi. Plavala so tudi trupla nesrečnežev, katere so naši matrozi skrbno ustavili in na suho ljudem izročili, da jih po kršansko izročijo materi zemlji.

Opoludne dospeli smo vsi vtrujeni v glavno mesto gornje-Avstrije Linc, a našli smo breg pod vodo. Voda je dregala skoraj do sredi mesta. Predmestje Uhrfahr je bil do prvega nadstropja pod vodo in pridni pionirji mučili so se s prevažo prebivalcev od poslopja, do poslopja, kajti ni bilo suhe ceste. Tudi naši matrozi pomagali so z svojimi čolniči do pozne noči. V mestu Linc bilo je vse celo noč po konci, tudi okna bile so razsvetljene, da ne bi bila tema, ako se gas poškodi. Drugi dan peljali smo se dalje in prišli ob 1. uri v Stein pri Kremsi, a tudi to staro mestice bilo je do prvega nadstropja pod vodo. Ustavili smo se pred agentovo hišo pri prvem nadstropji in tam počakali, da nas mestni čolniči preneso do naših stanovanj. Jaz sem našel še precej suho moje stanovanje — toda okoli polnoči zbudi me neka neprijetna mokrota, pod hrbtom malo mrzleja od drugih mokrot — mogel sem se delogirat, kajti bil je že čas za odpeljatev na Dunaj. Podal sem se o 5. uri zjutraj z mojo prtljago v čolnič, kateri me iz pod okna (stopil iz okna vanj) prepelje do parnika, kateri me je pripeljal do poludne na Dunaj. Na Dunaji mogel se je parnik ustaviti še pred mostom, ker ni bilo mogoče skozi most. Preplavana je bila 6000 metrov široka struga za povodnjo, tudi na mestnem bregu so stale hiše in brežna železnica pod vodo. Ko smo prišli v Leopoldstadt, šumljala nam je po ulicah na desno in levo voda v kletih. Vodo imajo v kletih tudi po Rosavi, Brigittenau in Landstrassi $1^1/_2$ metra. Pri Brigittenau, najbližje velike Donave, je šporn v nevarnosti, plavajo železnični švelerji, kakor muhe tu in tam po kanalu. O bregu mestnega kanala so ustavili parni tramvaj, kakor tudi ukazali premakniti vsa poslopja, kakor ribarske koče in druge navarne reči; tudi v kanali se ne prevaža z nobenem parnikom, kajti ne morejo skozi most. V Leopoldstadtu so pripravljeni s trepami, da jih položе po celem mestu, ako voda pridere. Povodna komisija obstoječa iz mestnih zastopnikov in državnih inženirjev je sklicana. V Brigitenau je 60 prebivalcev delogiranih. Tudi v c. kr. Prater voda skozi kanal teče. Cesta gasno-stražnega drevoreda je tekočemu potoku podobna. Pot v Freidenau je zaprta, kajti je pod vodo. Zabranjava žuga slovo dati, kaj bode s trgom. Cestni nasip čez staro Donavo pri Florisdorfu pušča na dveh straneh, mučijo se ju z peskom nasutimi vrečami rešiti, da ne bi stara Donava poiskala svojo staro strugo, katero je že večkrat poskusila obiskati. Nocoj dežvalo je celo noč s curkom, a sedaj ko to pišem se je solnce pokazalo in silnega sveta je na potu proti Donavi, da radovedno brli po mogočni Donavi, katera seboj vlači mnogo oropanega blaga. Bog daj, da bi se zopet zvedrilo in da ti drage mi „Novice“ prihodnjič kaj veselejšega naznanim, ako me blagovoljno sprejmeš v svoje predale, kakor si sprejela vselej poročila iz tujine od svojega poročevalca Božidara Jakša.

Iz Ljubljane. — **Srednje šolska imenovanja.** Le malo dni še nas loči od začetka naših srednjih šol, ko se je v uradnem dunajskem listu razglasilo imenovanje vodij na naših gimnazijah v Ljubljani in v Novem Mestu, z nekaterimi premembami pri službah profesorjev na teh zavodih.

Imenovan je za višjo gimnazijo ljubljansko dosedajni vodja višje gimnazije Novomeške g. Andrej Senekovič, na njegovo mesto imenovan je g. dr. Franc Detela, dosedaj profesor v Dunajskim novem mestu, na novo osnovano nižjo gimnazijo ljubljansko pa je za vodjo imenovan bivši vodja razpuščene Kranjske gimnazije Fr. Wiesthaler. Vrh tega prideta v Novomesto profesorja J. Franke in dosedanji suplent J. Fon', na ljubljansko višjo gimnazijo pa prof. Fr. Brežnik. Večinoma se je to imenovanje pričakovalo. Gotovo pa je, da ustanovitev druge gimnazije pouzročuje nezdravo nakopičevanje dijakov v Ljubljani, med tem ko Kranj brez vspeha brezplačno ponuja šolske prostore in obilno dobrih stanovanj za profesorje in dijake in bode v kratkem gotovo tudi šolsko oblastvo prišlo do prepričanja, da tudi dve gimnaziji ljubljanski ne bodete zadostovali od leta do leta se zelo množeči šolski mladini, in da bode še rado segalo po zopetni ustanovitvi višje gimnazije v Kranji, ako se meščani kranjski ne naveličajo, svojo prijaznost za šolo skazovati z velikodušnimi žrtvami.

— **V sosednem Celji praznovali** so ravnokar minula dva praznika slovesno ustanovitev sokolskega društva z jako zanimivimi političnimi uspehi. Z jako srečno taktiko in po nepristranskem postopanji političnih oblastev preprečili so štajerski Slovenci prepoved celjskega župana glede slovesnega odtvorjenja, dosegli so dovoljenje štajerskega c. kr. namestništva za sijajno svečanost v celjskem mestu in so dosegli tudi, da je tisto namestništvo prepovedalo za ravno ona dva dneva nameravano nasprotno slavnost ponemčevalnega društva „Südmark“. Po vsem iz srca čestitamo štajerskim rodoljubom k sijajnemu, veselemu vspehu!

— **Gozdarska shoda.** Včeraj in danes vršita se skupno shoda državnega in pa kranjsko-primorskega gozdarskega društva. Včeraj vršilo se je ogledavanje zasajanja Krasa v bližini Trsta, danes pa sta zborovala oba društva v Trstu, jutri in pojuteršnem pa se vrši prosto ogledavanje deležnikov postojinske jame, trnovskega državnega gozda, Idrije in pa zagradb hudournikov na Koroškem. Za pogozdovanje Krasa imajo taki shodi velik pomen.

— **Imenik Mohorjevega društva in potrebnost njegova** se precej živahno razpravlja v slovenskih listih in izrekoma vodstvo društva se nagiba k mnenji, da je koledar Mohorjev odveč in predragocen. Gotovo je, da bi se koledar sam na sebi lahko utrpel izrekoma zato, ker vsak odtis zahteva kolek 6 kr., imenik členov društva pa ima zelo veliko važnost enako za društvo samo, za njegovo širjenje med narodom, kakor za društvene poverjenike, največjega pomena pa je imenik za narodni in gospodarski razvoj Slovencev sploh, ker nam enako kaže življenje naroda samega kakor vodilne osebe na drobno. Priporočamo toraj živo vsakoletni natis imenika Mothorjevega!

* **Premovanja govedi** bodo v Šent Vidu pri Zatičini v ponedeljek 29. septembra, v Kamniku v soboto 4. oktobra in v Vipavi v soboto 11. oktobra.

* **Za kmetijsko in vinarsko šolo v Grmu** razpisuje kranjski deželni odbor ravnokar šest ustanov. Prav živo priporočamo, posebno dobrim kmečkim gospodarjem, naj dado svoje sinove v to šolo, ker prepričani naj bodo, da dandanes tudi kmet ne more uspešno gospodariti brez strokovnega pouka.

— **Prosena vešča** (nemški Maiszünsler, Hirsezünsler) se je letos pokazala na več krajih in tu in tam v tako obilnem številu, da je cele njive turščice, prosa ali konopelj močno poškodovala ali celo uničila. Živi se od stržena prosenih, turščičnih, konopljenih stebel, pa tudi hmeljne nasade ljubi. Da se nje razširjanje zapreči, je najizdatnejše sredstvo, da se bilje požetega prosa, konopelj, turščice skup spravi in sežge, kajti kadar te rastline dozore, spravi se črv (gosenica) niže v steblovje, kjer ostane čez zimo. Skrbno naj bi se to navadno na njivi ostajajoče bilje (strnišče) spravljajo na kupe in povsod sežigalo; namarnost enega soseda škoduje tudi drugim, ker imenovani škodljivec poišče na široko okrog ležeča polja ter uniči pridelke.

Novičar iz domačih in tujih dežel.

Z Dunaja. — Gotovo pomenljive dogodbe dostikrat nadvladajo v življenji narodov hipoma vsa druga tekoča vprašanja, in tako smemo reči, da v naši državi vsa druga vprašanja ta teden naveladuje huda povodenj in po nji pouzročena škoda.

Med poškodovanci stoje v prvi vrsti Zlata Praga in poleg te južna Češka v obče. Kolikor bolj nadrobna poročila prihajajo o nesreči, toliko bolj se kaže njena velikost. Povsodi v državi kaže se tudi veliko sočutje in tudi dobra volja pomagati nesrečnežam. Da vlada hoče pomagati izdatno, kaže naredba vsega ministerstva, po kateri se privoljuje kredit dveh milijonov goldinarjev v podporo po povodnji poškodovanih. Tudi dunajsko mesto izražuje svoje sočutje in bode gotovo tudi privolilo denarno podporo, kakor sploh ni dvomiti, da se bode za prizadete podpora poberala po vsi Avstriji. Cesar privolil je za Prago 10.000 gld., za Budjevice pa tudi 3000 gld. upamo, da se bode pri tej nesreči lepo pokazala celokupnost vse naše države najsijajnejše.

Poleg povodnji na Češkem je najpomenljivejša dogodba tedna ministerska naredba, katera je priplula irdentovsko društvo „Progresso“ v Trstu z razpustom, o kateri dogodbi poročamo v posebnem članku današnjega lista. Koliko drugače bi bilo na Primorskem, ako bi se bilo to zgodilo pred 10 leti.

Nemška. — Na Bavarskem umrl je dolgoletni minister in večletni ministerski predsednik Lutz, pri tamošnih katolikih malo priljubljen.

Avstrijsko vojno brodovje vdeležilo se je pomorskih vaj skupno z nemškim vojnim brodovjem. Avstrijski gostje bili so povsod gostoljubno sprejeti in odlikovani. — Sedaj se zagotovlja, da se vdeleži cesar Viljem kot gost našega cesarja jesenskega lova na Gornještajerskim. — Popravljanje avstrijske oklopnice „Cesarjevič Rudolf“, ki je bila pri vožnji poškodovana, dognano bode danes in potem se vrne skupno brodovje domu.

Španjska. Kolera polagoma pojema, oboleva in umira po polovico menj toliko ljudi, kakor popred.

Luška. — Poveljnika dveh avstrijskih vojnih bark sta bila sprejeta pri svetem Očetu. Vsled vabila mestnega odbora v Turinu, vdeležil se bode ministerski predsednik Crispi banketa, katerega mestni zastop priredi dne 28. septembra. Ministerski predsednik govoril bode pri tej priliki velik političen govor, v katerem bode zagovarjal srednje-evropejsko trojnato zvezo.

Iz Turina poda se Crispi naravnost v Berolin obiskat nemškega kanclerja Caprivi-ja.

Sofija. — Princ Ferdinand vrne se v soboto nazaj v Sofijo in se kmalu potem poda v Varno. Vojni minister ukazuje, da se častniki nimajo pečati s politikovanjem.

Žitna cena

v Ljubljani 3. septembra 1890.

Hektoliter: pšenice domače 6 gold. 66 kr. — banaške 7 gold. — kr. turšice 5 gold. 87 kr. — soršice 4 gld. 55 kr. — rži 4 gold. 71 kr. — ječmena 4 gold. 39 kr. — ovsa 3 gold. 09 kr. — ajde 5 gold. 20 kr. — Krompir 3 gold. 03 kr. 100 kilogramov.

V Kranji.

Hektoliter: Pšenica 6 gold. 18 kr. — Rrž 4 gold. 55 kr. — Oves 2 gold. 60 kr. — Turšica 4 gold. 54 kr. — Ječmen 1 gold. 22 kr. — Ajda 4 gold. 22 kr. — Slama 100 kilogr. 1 gold. 60 kr. — Seno 2 gold. — kr. — Špeh 1 kilog. 44 kr.

Odgovorni urednik Gustav Pirc. — Tisk in založba: J. Blasnikovi nasledniki.